

bogens tekst som fok, kuglerakke, lapsalve, latinersejl, logar, nathus, overlig, plattinger og sytov.

Det er ærgerligt, at den i øvrigt stoffyldte, velillustrerede og smukke bog på denne måde skæmmes af så elementære ting.

Ole Degn

NIELS M. PROBST: Christian 4.s flåde. Den danske flådes historie 1588-1660. 344 sider. Ill. med billeder i farve og sort/hvid, kort og tegninger. Indb. kr. 300.

Dette tredje bind i Flådens historie er på sin vis et eksempel på en historieskrivning i H.G. Gardes tradition. Hver enkelt flådeudrustning og hvert togt nævnes, og regelmæssigt fremlægges lister over flådens bestand af skibe med deres tonnage, bestykning og besætningsstørrelse. Tyngdepunktet er operationelt og krigshistorisk, hvilket er naturligt for en periode, der var så skelsættende i Danmarkshistorien, og hvor de afgørende begivenheder netop var krige. I disse ikke engang 75 år fra 1588 til 1660 gennemgik Danmark forvandlingen fra en større nordeuropæisk magt til et rige på randen af udslettelse. Kontrasten bliver så meget mere udtalt, som Danmark i et par årtier efter århundredskiftet syntes at være tæt på at opnå status som europæisk stormagt. Politisk, socialt, og fiskalt blev denne ændring fulgt af en intern transformation, der endte i Europas mest militariserede skattestat og absolutistiske regeringsmagt. Magtstat er et farligt begreb, men vel ikke uden udsagnskraft.

Netop bogens koncentration om det militære og begivenhedshistoriske gør, at vi får et langt klarere billede af de krigshistoriske begivenheder, der har været så underprioriteret af faghistorikere og overladt til ikke altid lige kompetente militærfolk. Probst går sikkert til værks og kaster nyt lys over nogle dunkle punkter i ellers kendte og berømte begivenheder. Et eksempel er flådens rolle under Torstenssonfejden, som i denne fremstilling fremstår som det afgørende knæk for Danmark som Nordens stærkeste magt. Den mest kendte episode i Danmarkshistorien er vel slaget ved Kolberger Heide 1. juli 1644. Hvad Probst viser er, at den danske flåde var den svenske ganske underlegen, både materielt og mandskabsmæssigt. Den var kritisk underbemandet og det i en grad, at Chr. IV i sine forholdsordrer forbød officerer og mandskab at erobre fjendtlige skibe. Niels Probst formoder, det skyldes mandskabsmangel, hvilket jeg finder helt rimeligt. Det viser noget om, hvor presset Danmark var i denne krig, at Chr. IV stillede sig i spidsen for en underlegen og underbemandet flåde i et så afgørende slag.

Ligeledes kan Probst løse, for mig at se afgørende, problematikken omkring det mærkelige slag i Femern Bælt samme år, hvor en dansk flåde på 17 skibe under Pros Mund næsten udslettes. Han viser, at der ikke var tale om en mindre eskadre af fregatter, men regulære orlogsskibe og dermed 1/3 af den samlede danske flåde. Konsekvenserne var svensk dominans af havet og tilbagetrækning af den danske hær fra Skåne. Men som Probst overbevisende argumenterer, så gik Pros Munds ordrer ud på at skærme riget, og den svensk/hollandske flåde med et stort antal soldater kunne være en invasionsflåde beregnet på de danske øer. Hans ordrer gav ham ikke noget valg, og skulle han have været usikker, så

efterlod henrettelsen af Peter Galt ikke tvivl om den gamle konges beslutsomhed på at straffe admiraler uden kampånd *pour encourager les autres*. Pros Mund måtte tage et uundgåeligt tabt slag mod en overlegen fjende.

Disse resultater kan Probst kun nå frem til ved omhyggeligt at tælle skibe, kanoner og mandskab og vurdere udsagn om skibstyper. Netop derfor når han frem til et langt sikrere resultat end forfattere, der ikke har villet nedværdige sig til noget så banalt og krigerisk, og derfor har nøjedes med at forbigå problemerne eller været tilfredse med nogle generelle betragtninger. Noget lignende gælder overvejelser over det faktiske styrkeforhold mellem Danmark og Sverige i den afgørende magtkamp om herredømmet i Østersøen. Her har Probst et interessant diagram, hvor han byggende på Jan Gletes undersøgelser sammenligner de faktiske styrkemål i skibe, *deplachement* og kanoner.

Nu har man vel haft en følelse af dansk overlegenhed indtil 1640erne, men faktisk var den svenske flåde stærkere gennem store dele af perioden, fra 1630 permanent. Der var ikke nogen betydelig forøgelse af den danske flåde i årtiet efter 1600, og først Kalmarkrigen skabte midlertidig dansk overlegenhed. Når den danske flådes indsats alligevel må karakteriseres som relativt succesfuld, således under Kalmarkrigen, hvor den hurtigt vinder det operationelle og psykologiske overtag over den talmæssigt overlegne svenske flåde, forklarer Probst det med større erfaring og bedre træning.

Det er tankevækkende, at Danmark med større befolkning, handelsflåde, store indtægter fra Øresundstold og indtil Kejserkrigen gunstige konjunkturer, ikke kan mobilisere større ressourcer og f.eks. har svært ved at bemane flåden under Torstenssonfejden. Det gælder i forhold til arvefejden Sverige, men så sandelig også sammenlignet med den unge enevælde, der trods store tab i areal og befolkning opbygger en betydelig større flåde end Chr. IV's.

Der har været rejst kritik af mangelen på socialhistorie i bogen. Hvor står der noget om mandskabets liv, diæt m.m.? En anmelder har peget på brugen af de i Rigsarkivet bevarede skifter som kilde. Til det må man bemærke, at skifterne sikkert ville give mange interessante oplysninger, såsom at nogle var gift, andre ikke var det, nogle havde penge, andre havde ikke, men en kritik af koncentrationen om det krigs- og militærhistoriske kan kun begrundes i en gammeldags opfattelse af militærhistorie som en slags ikke-historie. Det må også være begrundelsen for den begrænsede og overfladiske behandling af militærhistorie i de generelle Danmarkshistorier. Men 1600-årene var vel de mest krigsplagede af alle i Danmarkshistorien, og samfundets transformation var frem for alt drevet af de militære nødvendigheder og krigens ekstreme krav på samfundets ressourcer. Derfor er det naturligt for en fremstilling af flådens historie at se den som det, den var, nemlig et instrument til krig, og ikke som et socialhistorisk fænomen. Og det indebærer, at man tæller kanoner og skibe, beskriver slag og diskuterer skibsbygning. Det har Niels Probst gjort, hvilket gør bogen anbefalelsesværdig for alle med interesse i 1600-årenes historie.

Dan H. Andersen